ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการดำเนินคดีอาญา*

LEGAL ISSUES CONCERNING THE RIGHT TO STATE-PROVIDED ATTORNEYS FOR SUSPECTS AND DEFENDANTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

กฤษฎา โลหิตดี[1] และ บัณฑิต ขวาโยธา[2]

Krissada Lohitdee[1] and Bandit Khwayota[2]

[1-2]คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

[1-2]Faculty of Interdisciplinary Studies, Khon Kaen University, Thailand

Corresponding Author's Email: Krissada.L@kkumail.com

วันที่รับบทความ : 21 เมษายน 2569; วันแก้ไขบทความ 15 พฤษภาคม 2569; วันตอบรับบทความ : 17 พฤษภาคม 2569

Received 21 April 2026; Revised 15 May 2026; Accepted 17 May 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เป็นการศึกษาบนพื้นฐานแนวคิดตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ประกอบกับเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 เพื่อวิเคราะห์ถึงแนวคิด ทฤษฎี หลักกฎหมาย ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแนวทางของต่างประเทศ เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา รวมถึงเสนอแนะแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางนิติศาสตร์แบบเอกสารเป็นหลัก

Citation:

* กฤษฎา โลหิตดี และ บัณฑิต ขวาโยธา. (2569). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการดำเนินคดีอาญา. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4(4), 1215-1237.

Krissada Lohitdee and Bandit Khwayota. (2026). Legal Issues Concerning The Right To State-Provided Attorneys For Suspects And Defendants In Criminal Proceedings. Journal of Interdisciplinary Social Development, 4(4), 1215-1237.;

DOI: https://doi.org/10.

Website: https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/

โดยผลการศึกษาพบว่ารัฐธรรมนูญ 2560 ไม่ได้บัญญัติสิทธิในการได้รับทนายความโดยรัฐไว้โดยตรงในลักษณะเฉพาะเจาะจงเหมือนรัฐธรรมนูญบางฉบับก่อนหน้า ซึ่งหากพิจารณาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา จะพบว่ามีบทบัญญัติในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนให้ได้รับความเท่าเทียมและได้รับเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมมาโดยตลอด ดังนั้นรัฐจึงควรตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยรัฐควรจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยคดีอาญาอย่างเท่าเทียม เพื่อเป็นการรักษาสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะเกิดขึ้นตั้งแต่ระยะเวลาที่อยู่ในระหว่างการควบคุมของเจ้าหน้าที่ไปจนถึงขั้นตอนการพิจารณาคดีของศาล ทั้งยังเป็นหลักประกันเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าประชาชนจะได้รับเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม จึงควรมีบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเกี่ยวกับการจัดหาทนายความไว้ในรัฐธรรมนูญให้ครอบคลุมและชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่รองรับกับหลักการดังกล่าวอันจะทำให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

คำสำคัญ: การจัดหาทนายความของรัฐ, ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา

Abstract

A Study of Legal Issues Concerning the State-Provided Right to Counsel for the Accused and Defendants in Criminal Cases Pursuant to Constitutional Intent, This study is predicated upon the constitutional framework of the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017), interpreted in conjunction with the legislative intent of the B.E. 2540 (1997) and B.E. 2550 (2007) Constitutions. The objective is to analyze relevant legal concepts, theories, principles, and existing research, as well as international comparative perspectives, to propose solutions for issues surrounding the state's provision of legal counsel to the accused and defendants in criminal proceedings. Furthermore, this research aims to offer practically feasible recommendations tailored to the Thai socio-legal context, utilizing a qualitative legal research methodology primarily based on documentary analysis.

The findings reveal that the 2017 Constitution does not explicitly codify the right to state-provided counsel with the same specificity as its predecessors. When examining the spirit of previous constitutions, there is a consistent trajectory of protecting the rights of the people to ensure equality and due process within the justice system. Consequently, the State must recognize the fundamental liberties regarding equal access to justice. The State should provide legal counsel to the accused or defendants equitably to safeguard fundamental rights, spanning from the period of initial detention by authorities through to the judicial trial phase. This serves as a vital guarantee for public confidence in the impartiality of the justice system. The study concludes that the Constitution should be amended to include more comprehensive and explicit provisions protecting the right to counsel. Additionally, relevant sections of the Criminal Procedure Code should be amended to harmonize with these constitutional principles, thereby fully realizing the underlying intent of the Constitution.

Keywords: Provision of a state attorney, Suspects and Defendant in a criminal case

บทนำ

การจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ผ่านมามีการกำหนดบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมให้บุคคลที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม โดยในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ และผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้ และในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้รัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว (ราชกิจจานุเบกษา, 2540) โดยบุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้องรวดเร็วและเป็นธรรม ได้รับโอกาสในต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ สามารถตรวจสอบหรือได้รับทราบ

พยานหลักฐานตามสมควร ตลอดจนการได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ (ราชกิจจานุเบกษา, 2550) ทั้งนี้รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร และรัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) ซึ่งถือเป็นบทบัญญัติเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิของประชาชนให้ได้รับความเท่าเทียมและได้รับเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม โดยการที่รัฐต้องจัดหาทนายความให้ผู้ที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา

แต่หากขั้นตอนการแจ้งข้อกล่าวหา การจับกุมตัว และการสอบสวนผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดของตำรวจหรือพนักงานสอบสวน กลับเป็นไปโดยไม่มีหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างเพียงพอ อาจทำให้มีการจับกุมตัวประชาชนผู้บริสุทธิ์ไปขังหรือได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม อันเป็นเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ในสังคม และก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์ ตลอดจนทำให้เกิดภาพลักษณ์และทัศนคติที่ไม่ดีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ดังนั้นจึงมีการกำหนดมาตรการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นมารองรับให้สอดคล้องกับหลักการที่บัญญัติตามรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสจะได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมในชั้นพนักงานสอบสวนอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

โดยในประเทศไทยปัจจุบันมีการกำหนดเป็นกฎหมายเพื่อรองรับหลักการที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญ ที่กำหนดให้ทนายความเข้ามามีบทบาทในขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ได้แก่ ในขั้นตอนของการคุ้มครองสิทธิเมื่อถูกจับกุมตามมาตรา 7/1 ขั้นตอนการได้รับแจ้งสิทธิตามมาตรา 83 ในขั้นตอนของการคุ้มครองสิทธิเมื่อถูกฟ้องต่อศาลแล้วตามมาตรา 8 ในขั้นตอนการสอบสวนตามมาตรา 134/1 ในขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165/1 และในขั้นตอนการพิจารณาของศาลได้กำหนดบทบัญญัติไว้ตามมาตรา 173 เป็นต้น

โดยในขั้นตอนการจับกุมได้แก่มาตรา 7/1 และมาตรา 83 และสิทธิของจำเลยเมื่อถูกฟ้องต่อศาลแล้ว ได้บัญญัติถึงสิทธิของผู้ที่ถูกจับหรือผู้ต้องหาและจำเลยโดยให้มีสิทธิพบและปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว

ในขั้นตอนการสอบสวนตามมาตรา 134/1 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติถึงคดีที่มีโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่ผู้ต้องหามีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ และวรรคที่สอง ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การ ให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนานความให้

ในขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165/1 วรรคหนึ่ง และการพิจารณาของศาลตามมาตรา 173 วรรคหนึ่ง ได้กำหนดเงื่อนไขสำหรับคดีที่มีโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่ผู้ต้องหามีอายุไม่เกินสิบแปดปี ให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐตั้งทนายความให้ และวรรคที่สอง ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความให้ตั้งทนายความให้

และจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 134/1 มาตรา 165/1 และมาตรา 173 ดังกล่าวมาข้างต้น เป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้รัฐต้องจัดหาทนายความให้ผู้ที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ซึ่งเป็นบทบัญญัติเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิของประชาชนให้ได้รับความเท่าเทียมและได้รับเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็ยังไม่ครอบคลุมทุกกรณี เนื่องจากมาตรา 134/1 วรรคหนึ่ง จะกำหนดเงื่อนไขเป็นอายุและบทลงโทษของผู้ต้องหา มาตรา 134/1 วรรคสอง จะกำหนดเงื่อนไขเป็นบทลงโทษของผู้ต้องหา ส่วนมาตรา 165/1 วรรคหนึ่ง จะกำหนดเงื่อนไขเป็นอายุและบทลงโทษของจำเลย และมาตรา 165/1 วรรคสอง จะกำหนดเงื่อนไขเป็นบทลงโทษของจำเลย ซึ่งที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเงื่อนไขที่ยังไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ที่กำหนดให้การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมต้องเป็นไปอย่างเท่าเทียมโดยไม่เลือกปฏิบัติ กล่าวคือ ยังไม่ได้ให้สิทธิรองรับหรือคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในเรื่องการจัดหาทนายความให้อย่างครอบคลุมทุกข้อกล่าวหา ซึ่งยังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เพราะฐานความผิดต่อกฎหมายอาญานั้นเป็นความผิดที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ดังนั้นการสอบสวนจึงต้องเป็นไปโดยชอบธรรมและถูกต้องตามกฎหมาย เพราะการจับกุมและการสอบปากคำผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนนั้นจะนำไปสู่พยานหลักฐานส่งต่อให้พนักงานอัยการดำเนินการฟ้องร้องคดีขึ้นสู่ชั้นศาล หากกระบวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนเป็นไปด้วยความไม่เป็นธรรม พยานหลักฐานที่ได้มาจากการสอบปากคำผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนย่อมทำให้เกิดผลกระทบต่อ

ผู้ต้องหา ดังนั้นเพื่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม รัฐจึงควรตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน ควรให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ โดยรัฐควรต้องจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยคดีอาญาทุกข้อกล่าวหาในฐานความผิดอาญาอย่างเท่าเทียมตั้งแต่ในชั้นการจับกุมหรือสอบสวน เพื่อให้ผู้ต้องหาในคดีอาญาได้รับคำปรึกษาทางกฎหมายที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์จากผู้มีวิชาชีพทนายความเป็นการเฉพาะ และเป็นการรักษาสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะเกิดขึ้นตั้งแต่ระยะเวลาที่อยู่ในระหว่างการควบคุมของเจ้าหน้าที่ไปจนถึงขั้นตอนการพิจารณาคดีของศาล ทั้งยังเป็นหลักประกันหรือเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าประชาชนจะได้รับเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้ จึงทำการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาและต้องการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาที่ยังไม่ครอบคลุมและไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุง และแก้ไขอุปสรรคทางด้านกฎหมาย เพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของรัฐและเพื่อคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมให้กับประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

2. เพื่อศึกษาถึงหลักกฎหมายของประเทศไทยและรูปแบบหรือแนวทางของต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาให้เท่าเทียมและเป็นธรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางนิติศาสตร์แบบเอกสารเป็นหลัก โดยเน้นการศึกษาวิเคราะห์ และตีความบทบัญญัติกฎหมาย กฎหมายลายลักษณ์อักษร หลักการทางนิติศาสตร์ ตำรา และวรรณกรรมทางกฎหมายทั้งในและต่างประเทศ ควบคู่กับการวิเคราะห์กฎหมายเชิงเปรียบเทียบ โดยศึกษาระบบกฎหมายของประเทศพัฒนาแล้ว ได้แก่ สหราชอาณาจักร

ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกา นำมาเปรียบเทียบกับระเบียบวิธีตามกฎหมายของประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการปรับปรุงบทบัญญัติของกฎหมายให้ชัดเจนและครอบคลุมตามแนวทางสากล

ผลการวิจัย

1. การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับการจัดหาทนายความโดยรัฐ ให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการดำเนินคดีอาญา ผู้วิจัยได้นำเสนอทฤษฎีและหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.1 หลักกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Due process of law) หรือในบางตำราจะใช้คำว่าทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม(สุพรรณิการ์ กิตติวรากูล, 2555) ซึ่งมีพัฒนาการที่กำเนิดมาจากรัฐธรรมนูญฉบับแรกของโลก นั่นคือแมคนาคาร์ตา (Magna Carta) อันเป็นหลักการที่ทำขึ้นโดยพระเจ้าจอห์นแห่งประเทศอังกฤษถูกบีบบังคับจากบรรดาขุนนาง ให้ท่านพระราชทานเสรีภาพให้แก่ราษฎรชาวอังกฤษ โดยให้ถือว่าแมคนาคาร์ตาเป็นสัญลักษณ์แห่งการยอมรับสถานะของพระมหากษัตริย์ที่ยอมอยู่ภายใต้กฎหมายนั่นเอง ซึ่งแมคนาคาร์ตานี้มีการบัญญัติขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1217 จนมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าเอ็ดเวอร์ดที่ 3 ในปี ค.ศ. 1354 จึงมีคำว่า “Due process of law” เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก และปรากฏข้อฎีกาว่า “เสรีชนจะถูกจำคุกหรือถูกกักขังก็เฉพาะโดยกฎหมายของแผ่นดิน หรือโดย Due process of law และมิใช่โดยการสั่งการเป็นกรณีพิเศษอันปราศจากข้อหาของพระเจ้าแผ่นดิน” ส่วนหลักกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Due process of law) ที่ปรากฏในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นหลักการที่ใช้เพื่อคุ้มครองการตรวจค้น การยึด การจับกุมของเจ้าหน้าที่ของรัฐตามกฎหมายรัฐธรรมนูญว่าจะไม่มีบุคคลใดถูกลิดรอน ซึ่งชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สิน โดยปราศจากกระบวนการอันควรแห่งกฎหมาย ซึ่งต่อมาก็พัฒนาการมาเป็นหลักการตัดพยาน (Exclusionary Rule) อันเป็นสิทธิของประชาชนที่จะได้รับหลักประกันในชีวิตร่างกาย ที่อยู่อาศัย สิ่งของเอกสารหลักฐานและข้าวของเครื่องใช้ของตนจากการตรวจค้น และการยึดที่ไม่มีเหตุอันสมควรก็ไม่อาจกระทำได้

หลักกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Due process of law) เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญถึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากกว่ากระบวนการสืบสวนสอบสวนของเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมที่มีหลักว่าการควบคุมอาชญากรรมได้อย่างมี

ประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องมีการดำเนินการที่ประสิทธิภาพในระดับสูง และหากพิจารณาคำว่า Due process of law นั้นจะให้ความหมายว่าเป็นนกระบวนการที่เป็นธรรมตามกฎหมายหรือกระบวนการที่ชอบด้วยกฎหมาย โดยคำว่า Due Process (กระบวนการอันควรตามกฎหมาย) ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับหลักนิติธรรม (Rule of Law) แต่ไม่ใช่คำเดียวกัน จะหมายถึงกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักกฎหมายเป็นหลักกฎหมายที่เกิดขึ้นในยุคสถาปนารัฐใหม่ ถือเป็นการพัฒนาของกระบวนการยุติธรรมในการวางกรอบการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมมิให้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ โดยใช้กระบวนการทางกฎหมายให้เกิดการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชน

1.2 หลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งเป็นหลักทฤษฎีพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิของการมีทนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะนำหลักการดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชน โดยถือหลักการที่ให้ประชาชนทุกคนเสมอภาคกนตามกฎหมาย (Equality Before The Law) อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชน (Fundamental Human Rights) ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมืองได้ระบุไว้ว่า สิทธิการมีทนายความของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง ฉะนั้นรัฐที่ให้สัตยาบันจึงมีข้อผูกพันว่าต้องไปจัดหาหรือแก้ไขกฎหมายภายในของตนให้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลและกติกาดังกล่าว โดยส่วนใหญ่ประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยทั้งหลายก็ได้บัญญัติการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอยางหนึ่งของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และถือเป็นหลักการที่ให้ประชาชนทุกคนเสมอภาคกนตามกฎหมาย ดังนั้นหลักนิติธรรมนี้จึงมีผลต่อการปฏิบัติอยางจริงจัง และมองเห็นได้อย่างแน่ชัดถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (พิเชฐ คูหาทอง, 2555)

หลักนิติธรรมจึงถือเป็นหนึ่งองค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาล คือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยังยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะ

วิกฤต ภยันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความมีส่วนร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกบความเป็นไทย รัฐธรรมนูญ และกระแสโลกยุคปัจจุบัน (ศราวุธ ไชยภักดี, 2562)

1.3 หลักอาวุธที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms) โดยข้อความคิดเรื่อง “การมีอาวุธเท่าเทียมกัน” (Equality of Arms) ได้ถูกกล่าวถึงครั้งแรก ในคดี Neumeister" และเป็นส่วนหนึ่งของอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่บัญญัติเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ว่าในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ของตน และการกระทำอาญาใด ๆ ที่ตนถูกกล่าวหา บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยภายในระยะเวลาอันสมควร นับแต่นั้นมาการดำเนินกระบวนพิจารณาความ ทางอาญาจึงต้องมีเงื่อนไขในเรื่องความเป็นธรรมระหว่างคู่ความ ตามทฤษฎีหลักการมีอาวุธ เท่าเทียมกัน โดยตามหลักการดังกล่าวมีแนวคิดพื้นฐานว่าภายใต้ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหา คู่ความจะต้องใช้ความสามารถของตนเองในการพิสูจน์และปฏิเสธความผิด แต่การ พิสูจน์ความจริงในการดำเนินคดีระบบนี้จะประสบความสำเร็จได้ คู่ความทั้งสองฝ่ายต้องมี ความสามารถในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกัน เรียกว่า “ทฤษฎีอาวุธเท่ากัน” จึงจะต่อสู้กันได้อย่างเป็นธรรม

“การมีอาวุธเท่าเทียมกัน” หมายความว่า คู่ความแต่ละฝ่ายจำต้องได้รับโอกาส ที่เหมาะสมในการเสนอคดีของตน ซึ่งรวมถึงการเสนอพยานหลักฐานของตนภายใต้เงื่อนไข ว่าจะไม่ทำให้เขาเสียโอกาสอย่างมากในการโต้แย้งคัดค้าน

ทั้งนี้ เนื่องจากข้อเท็จจริงที่พบได้ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ทั้งผู้ต้องหาและจำเลยแต่ละคนนั้นมีความสามารถในการเข้าสู้คดีไม่เท่าเทียมกัน กฎหมายจึงต้องปกป้องคุ้มครองผู้ที่เข้าต่อสู้คดี โดยการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในประการต่าง ๆ รวมถึงสิทธิการมีทนายความช่วยเหลืออยู่ร่วมด้วยในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินคดี เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ทนายความจึงถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการให้ความช่วยเหลือและเป็นหลักประกันเพิ่มเติมด้วยว่า ผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่โดยอาศัยหลักอาวุธเท่าเทียมกัน (ใหม่ สาธุเสน, 2560)

1.4 หลักความเสมอภาค ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็น “หลักกฎหมายทั่วไป” ที่มีสถานะเทียม เท่ากับรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศของรัฐเสรีประชาธิปไตยโดยทั่วไป ว่าประชาชนจะต้องได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นจึงมีผล

ผูกพันการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรผู้ใช้อำนาจของรัฐทุกองค์กร เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ และศาลย่อมนำมาใช้ได้โดยไม่จำต้องอ้างอิงบทบัญญัติลายลักษณ์อักษรใดอีก ซึ่งจะเห็นได้ว่า หลักแห่งความเสมอภาคนั้นไม่ได้บังคับให้องค์กรต่าง ๆ ของรัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลทุกคนอย่างเดียวกัน แต่กลับบังคับให้ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่แตกต่างกันในสาระสำคัญแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคน เฉพาะแต่บุคคลที่เหมือนกันในสาระสำคัญเท่านั้นที่องค์กรของรัฐต้องปฏิบัติต่อเขาเหล่านั้นอย่างเดียวกัน ซึ่ง “สิทธิในความเสมอภาค” (Gleichheitsrecht) เป็นการแสดงว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิ และเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ในขณะที่สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นการแสดงถึงปริมณฑลส่วน บุคคลของปัจเจกบุคคล “สิทธิในความเสมอภาค” เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคล ต่อปัจเจกบุคคลและสังคม ดังนั้น ถึงแม้มนุษย์จะมีสิทธิในชีวิตและร่างกายของตนตามแต่หากขาด หลักประกันในเรื่องหลักความเสมอภาคแล้ว บุคคลนั้นอาจได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับ บุคคลอื่น ๆ ในสังคม หรืออาจถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ใช้อำนาจรัฐด้วยเหตุนี้ เพื่อให้มนุษย์สามารถ ดำรงตนอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง นอกจากปัจเจกบุคคลจะมีสิทธิในชีวิตและร่างกายแล้ว ปัจเจกบุคคลยังจะต้องมีหลักประกันในเรื่องความเสมอภาคด้วย (ใหม่ สาธุเสน, 2560) ภายใต้หลักความเสมอภาค รัฐต้องมีเหตุผลอันสมควรในการออกแบบเกณฑ์การจัดหาทนายความโดยรัฐ หากเกณฑ์ปัจจุบันทำให้ผู้ต้องหาบางกลุ่มเสียเปรียบอย่างไม่มีเหตุผลเพียงพอ ก็อาจขัดต่อหลักความเสมอภาคและความเป็นธรรมในกระบวนการอาญาได้

2. หลักการมีทนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญา

หลักการมีทนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญาหรือหลักความจำเป็นในการมีทนายความในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น การรักษาดุลยภาพระหว่างการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามหลักนิติธรรม (Due Process) เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะการที่รัฐจะคงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคมได้นั้น จำเป็นต้องมีระบบการป้องปรามอาชญากรรมที่รัดกุม ควบคู่ไปกับการสร้างหลักประกันสิทธิให้ ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นว่า ตนจะได้รับความเป็นธรรมภายใต้การดำเนินคดีอาญาที่ชอบด้วย กฎหมายอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา ซึ่งเป็นผู้มีความเสี่ยงสูงในการถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพโดยรัฐ และอาจตกเป็นแพะรับบาปได้โดยง่าย รัฐจึงต้องเปิด โอกาสให้บุคคลเหล่านี้ได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ เหตุเพราะในการดำเนินคดีอาญากฎหมายได้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาบริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดตัดสินว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด (Presumption of Innocence)

บทบาทและหน้าที่ของทนายความในการค้นหาความจริงเพื่อจะนำไปเสนอเป็นข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาของศาลทั้งในขั้นตอนก่อนที่จะมีการพิจารณาคดีและขั้นตอนในการพิจารณาคดีก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด จึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างมากในการเข้าไปมีส่วนช่วยในการดำเนินคดีอาญาทั้งแก่จำเลยและผู้เสียหาย และมีส่วนช่วยในการดำเนินคดีอาญาของศาลเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้องและเป็นธรรม (วิภาวดี จันทวงศ์, 2568)

เมื่อกล่าวถึงสิทธิการมีทนายความ (Right to Counsel) เดิมจะหมายความถึงเฉพาะกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้จัดหาทนายความมาเอง แต่เนื่องจากเกิดข้อจำกัดด้านความสามารถในการต่อสู้คดีที่บกพร่อง อันมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย อาทิ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความยากจน หรืออาจจะไม่ถึงขั้นยากจนแต่ขาดความพร้อมทางการเงินสำหรับการดำเนินคดี ความบกพร่องทางกาย (ผู้พิการ) ปัจจัยด้านวุฒิภาวะหรือความรู้ผิดชอบชั่วดี เช่น เด็กหรือเยาวชน หรือการเป็นบุคคลชายขอบหรือชนกลุ่มน้อย ฯลฯ รัฐจึงต้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการรับรองถึง สิทธิการได้รับความช่วยเหลือด้านการจัดหาทนายความให้โดยรัฐ (Right to Have Counsel Assigned) เพื่อมาเสริมสร้างสิทธิการมีทนายความ (Right to Counsel) ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น (ปรีดิ์ชนก จุลเหลา, 2557)

3. การศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการทางกฎหมายของประเทศไทยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของทนายความในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้สะท้อนเจตนารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดให้มีทนายความให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาอย่างชัดเจน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายจากทนายความอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในส่วนของมาตรา 239, มาตรา 241 และ 242 เป็นการขยายสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการได้รับความช่วยเหลือในด้านกฎหมายหรือในทางคดีจากทนายความ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งเน้นย้ำว่ารัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะผู้ต้องหาหรือจำเลย เพื่อสร้างความมั่นใจว่าทุกคนสังคมจะได้รับความยุติธรรมอย่างรวดเร็วและเท่าเทียม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กำหนดบทบัญญัติเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสังคม และเน้นย้ำว่ารัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหา

ทนายความให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะผู้ต้องหาหรือจำเลย เพื่อสร้างความมั่นใจว่าทุกคนสังคมจะได้รับความยุติธรรมอย่างรวดเร็วและเท่าเทียม โดยมีบทบัญญัติกำหนดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยว่าด้วยความเสมอภาคตามมาตรา 30 บัญญัติให้บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทาง เศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ ในส่วนของมาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้ เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม และบทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามมาตรา 39 บัญญัติให้บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่ กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ และในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด โดยก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และบทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามมาตรา 40 ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดให้มีทนายความให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้สะท้อนเจตนารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดให้มีทนายความให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร โดยเฉพาะในส่วนของสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยตามมาตรา 27 บัญญัติให้บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้ และมาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อ

คุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ตลอดจนบุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดไว้ในกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม และเมื่อพิจารณาตามมาตรา 28 ซึ่งบัญญัติให้บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ และการค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกาย จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ และนอกจากนั้นบทบัญญัติตามมาตรา 29 ยังบัญญัติให้บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ใน กฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ โดยในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด ซึ่งจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี และในคดีอาญานั้นจะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ ส่วนคำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ และตามบทบัญญัติที่ว่าแนวนโยบายแห่งรัฐมาตรา 68 ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดให้มีทนายความให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา ดังนี้

มาตรา 68 รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้

ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวมาเป็นบทบัญญัติแสดงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการได้รับความช่วยเหลือในด้านกฎหมายหรือในทางคดีจากทนายความ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งเน้นย้ำว่ารัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส เพื่อสร้างความมั่นใจว่าทุกคนสังคมจะได้รับความยุติธรรมอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมดังกล่าว ซึ่งถือได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 เล็งเห็นความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในอันที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

4. การศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการทางกฎหมายของต่างประเทศเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของทนายความในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

การศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการทางกฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการมีทนายความเพื่อให้คำปรึกษาด้านกฎหมายและช่วยเหลือในชั้นพิจารณาคดีให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาญาหรือผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา พบว่าในประเทศที่พัฒนาแล้วให้ความสำคัญกับสิทธิการมีทนายความทุกขั้นตอนในกระบวนยุติธรรมทางอาญา เพื่อสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคทางสังคม และเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ดังนี้

ประเทศฝรั่งเศส การคุ้มครองสิทธิการมีทนายความของจำเลยในประเทศฝรั่งเศสเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศสซึ่งบัญญัติให้พนักงานอัยการแจ้งต่อจำเลยว่าจำเลยมีสิทธิเลือกทนายความด้วยตนเอง ถ้าไม่เลือกศาลต้องตั้งทนายความให้จำเลย และตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศฝรั่งเศส ทนายความมีความสำคัญต่อสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาอย่างมาก โดยทนายความจะมีบทบาทความสำคัญตั้งแต่ชั้นที่ผู้ถูกกล่าวหาถูกควบคุมตัว ในขั้นตอนการสอบปากคำเพื่อแจ้งข้อกล่าวหาระหว่างการดำเนินคดีชั้นสอบสวน รวมไปถึงเมื่อมีการคุมขังชั่วคราวในระหว่างการสอบสวน และในชั้นการพิจารณาของศาล โดยเมื่อผู้ต้องหามาพบผู้พิพากษาไต่สวนครั้งแรก ผู้พิพากษาศาลไต่สวนจะต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าผู้ต้องหามีสิทธิที่จะหาทนายความหรือจะให้ศาลตั้งทนายความให้ก็ได้ ถ้าหากจำเลยไม่มีทุนทรัพย์พอจะว่าจ้างทนายความ จำเลยก็สามารถร้องขอให้ศาลตั้งทนายความได้โดยอ้างบทบัญญัติแห่งอนุสัญญายุโรปเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และหากมีการละเมิดสิทธิในการมีทนายความนั่นศาลฎีกาฝรั่งเศสได้วาง

หลักไว้ในกรณีการที่ตำรวจไม่ตั้งทนายความให้ผู้ถูกควบคุมตัวชั้นสอบสวน ศาลจำเป็นต้องประกาศเพิกถอนการควบคุมตัวและการสอบปากคำ

สหราชอาณาจักร การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยการจัดทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายประเทศอังกฤษนั้น เป็นหลักการที่ถือว่าเป็นการรักษาประโยชน์แห่งความยุติธรรม โดยรัฐจะต้องบริหารกระบวนการยุติธารมให้มีความยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งการที่จะก่อให้เกิดความยุติธรรมต่อผู้ต้องหาในคดีอาญาได้นั้น รัฐจะต้องจัดให้มีทนายความเพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการต่อสู้คดีให้แก่ผู้ต้องหา ซึ่งมีการกำหนดตามพระราชบัญญัติ The Police and Criminal Evidence Act 1984 ของอังกฤษกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับคำปรึกษากฎหมายของผู้ต้องหา โดยกำหนดว่าผู้ถูกจับและถูกควบคุมตัวในสถานีตำรวจหรือสถานที่อื่นต้องได้รับสิทธิที่จะปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวในเวลาใด ๆ ที่เขาร้องขอและโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายด้านทนายความ ถ้าบุคคลยื่นคำร้องเช่นนั้น ผู้ถูกกล่าวหาต้องได้รับอนุญาตที่จะปรึกษาทนายความโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาในคดีอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสร้างความเสมอภาคในการอำนวยความยุติธรรมเท่าเทียมกับโจทก์เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการ ดำเนินคดี เช่น การพิสูจน์ความผิด หรือการให้การรับสารภาพ เป็นต้น

นอกจากนี้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยว่าจะได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาและเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีส่วนในการพิสูจน์ความผิด เกณฑ์ของการควบคุมการปฏิบัติงานในด้านให้ความช่วยเหลือ เป็นไปตามหลักเกณฑ์มาตรฐานการควบคุมวิชาชีพทนายความ หรือมาตรฐานการปฏิบัติงานของสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (The Public Defender Service Code of Conduct) เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับบริการที่มีคุณภาพจากทนายความที่รัฐจัดหาให้ จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการจัดหาทนายความโดยตนเองเป็นผู้เลือกเอง หากไม่มีรายได้ในการจัดหาทนายความได้ด้วยตนเอง โดยรัฐจัดหาให้โดยไม่คิดมูลค่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

ประเทศสหรัฐอเมริกา สิทธิการมีทนายความโดยรัฐจัดหาในคดีอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นไปตามหลักการในเรื่องสิทธิการมีทนายความ (Right to Counsel) โดยได้มีการตราเป็นบทบัญญัติแก้ไขกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 Amendments VI หรือ Constitution of the United States : Sixth Amendment

(Rights in Criminal Prosecutions) บัญญัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสิทธิในการมีทนาย (right to counsel) ว่า "ในการฟ้องคดีอาญาทุกคดี ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากทนายความในการต่อสู้คดี" ดังนี้

In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy and public trial, by an impartial jury of the State and district wherein the crime shall have been committed, which district shall have been previously ascertained by law, and to be informed of the nature and cause of the accusation; to be confronted with the witnesses against him; to have compulsory process for obtaining witnesses in his favor, and to have the Assistance of Counsel for his defence.

ในการดำเนินคดีอาญาทุกกรณี ผู้ถูกกล่าวหามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่เป็นกลางของรัฐและเขตที่เกิดเหตุอาชญากรรม โดยเขตนั้นจะต้องได้รับการบัญญัติเป็นกฎหมายไว้แล้ว และมีสิทธิที่จะได้รับแจ้งถึงลักษณะและสาเหตุของข้อกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวโทษผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิที่จะได้รับกระบวนการบังคับเพื่อให้ได้พยานมาสนับสนุนผู้ถูกกล่าวหา และมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความเพื่อต่อสู้คดี

โดยจะเห็นได้ว่า สิทธิในการมีทนายถือเป็นสิทธิที่มีความสำคัญมากในระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา จนต้องมีการรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับการใช้ระบบปฏิปักษ์ (Adversary system) หรือระบบกล่าวหา (Accusatorial system) อันเป็นระบบที่มีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานที่ว่า การค้นหาความจริงจะสามารถทำได้ดีที่สุด ถ้าทั้งโจทก์และจำเลยมีความเท่าเทียมกัน โดยมีศาลทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินซึ่งมีความเป็นกลาง ในระบบเช่นนี้ จึงจำเป็นต้องให้จำเลยได้รับความช่วยเหลือจากทนายซึ่งมีความสามารถทัดเทียมกับอัยการโจทก์ มิฉะนั้นระบบนี้จะไม่สามารถให้ความยุติธรรมได้อย่างสมบูรณ์

อภิปรายผล

การศึกษาวิเคราะห์ถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา จะพบว่าตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ผ่านมาต่างก็มีหลักการ

คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลให้มีความเสมอภาคในสังคม กล่าวคือในฉบับปี พ.ศ. 2540 ตามมาตร 30 ฉบับปี พ.ศ. 2550 ตามมาตรา 30 และฉบับปี พ.ศ. 2560 ตามมาตรา 27 ได้วางบทบัญญัติเกี่ยวกับเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลซึ่งย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้ โดยในส่วนของการจัดหาทนายความให้กับผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาญาและจำเลยในคดีอาญา จะพบว่าบทบัญญัติมาตรา 68 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดให้รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญมีเจตนามุ่งให้เกิดความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยให้ความสำคัญกับการจัดหาทนายความให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย แต่ถ้อยคำตามรัฐธรรมนูญยังคงจำกัดขอบเขตเฉพาะผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ดังนั้นเพื่อให้บทบัญญัติของกฎหมายเกิดความชัดเจนในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลอย่างเท่าเทียมและเพื่อให้ง่ายต่อการตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ และเพื่อเป็นการวางหลักการแห่งสิทธิขั้นพื้นฐานให้กับประชาชน และเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญต่อไป โดยจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68 ควรเพิ่มเติมบัญญัติให้เกิดการรับรองสิทธิพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา โดย

บัญญัติให้ “รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในการดำเนินคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม และมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความเพื่อต่อสู้คดี” ไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ซึ่งเจตนารมณ์ภายใต้หลักการนี้ผู้วิจัยอ้างอิงมาจากกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 (Amendments VI) หรือ Constitution of the United States : Sixth Amendment (Rights in Criminal Prosecutions) ซึ่งได้บัญญัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสิทธิในการมีทนายไว้ว่า ในการฟ้องคดีอาญาทุกคดี ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากทนายความในการต่อสู้คดี กล่าวคือในการดำเนินคดีอาญาทุกกรณี ผู้ถูกกล่าวหามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่เป็นกลางของรัฐและเขตที่เกิดเหตุอาชญากรรม โดยเขตนั้นจะต้องได้รับการบัญญัติเป็นกฎหมายไว้แล้ว และมีสิทธิที่จะได้รับแจ้งถึงลักษณะและสาเหตุของข้อกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวโทษผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิที่จะได้รับกระบวนการบังคับเพื่อให้ได้พยานมาสนับสนุนผู้ถูกกล่าวหา และมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความเพื่อต่อสู้คดี

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี หลักกฎหมายของไทยและแนวทางของต่างประเทศตลอดจนความสำคัญของปัญหาที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมให้แก่บุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา จะเห็นได้ว่าหลักการและแนวทางเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัตินั้น มีการให้ความสำคัญกับบทบาทของทนายความในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาอันสอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Rule of Law) หลักกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Due process of law) และหลักอาวุธที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms) เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสังคม และเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏในบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศซึ่งได้ผ่านการพัฒนามานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยประกอบกับการศึกษาปัญหาข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับทฤษฎีและหลักการที่

กล่าวมาแล้ว เพื่อสร้างความเท่าเทียมให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและเกิดเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ และเพื่อเป็นการวางหลักการแห่งสิทธิขั้นพื้นฐานให้กับประชาชน และเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญต่อไป ดังนี้

มาตรา 68 รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมตลอดถึงการจัดหาทนายความให้

ควรแก้ไขวรรคท้ายของมาตรา 68 เพื่อให้เกิดการรับรองสิทธิพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยให้แก้เป็น

“รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในการดำเนินคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม และมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความเพื่อต่อสู้คดี”

2. ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สอดคล้องและรองรับสิทธิพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญ โดยให้ผู้ถูกกล่าวหาว่ามีการกระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความเพื่อต่อสู้คดี ตั้งแต่เริ่มกระบวนการในชั้นพนักงานสอบสวนและกระบวนการในชั้นพิจารณาคดีของศาล ได้แก่

1) บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาตามมาตรา 7/1 ไม่มีการกำหนดให้สิทธิแก่ผู้ถูกจับว่าผู้ถูกจับมีสิทธิได้รับการจัดหาทนายความให้โดยรัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือด้านกฎหมายอย่างเท่าเทียมตาม

เจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญตามการศึกษาวิจัยฉบับนี้ จึงควรกำหนดเป็นอนุมาตราเพิ่มเติมให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความเพื่อต่อสู้คดี

2) บทบัญญัติเกี่ยวกับการแจ้งสิทธิของผู้ถูกจับตามมาตรา 83 วรรคสอง ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ...

ซึ่งบทบัญญัติมาตรานี้ไม่มีการกำหนดให้เจ้าพนักงานผู้จับแจ้งสิทธิแก่ผู้ถูกจับว่าผู้ถูกจับมีสิทธิได้รับการจัดหาทนายความให้โดยรัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือด้านกฎหมายอย่างเท่าเทียมตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญตามการศึกษาวิจัยฉบับนี้ จึงควรเพิ่มเติมการแจ้งสิทธิแก่ผู้ถูกจับในวรรคสองของมาตรานี้ โดยแก้เป็น

“...ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ หากไม่มีทนายความหรือไม่สามารถจัดหาทนายความเองได้ ผู้ถูกจับมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้...”

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ถูกจับที่ไม่สามารถจัดหาทนายความเองได้หรือไม่มีทนายความได้รับความคุ้มครองตามสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยได้รับทราบถึงสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้

3) บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของจำเลยเมื่อถูกฟ้องต่อศาลแล้วตามมาตรา 8 ไม่มีการกำหนดให้สิทธิแก่จำเลยว่าจำเลยมีสิทธิได้รับการจัดหาทนายความให้โดยรัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือด้านกฎหมายอย่างเท่าเทียมตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญตามการศึกษาวิจัยฉบับนี้ จึงควรกำหนดเป็นอนุมาตราเพิ่มเติมให้จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความเพื่อต่อสู้คดี

3. ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่มีการกำหนดเงื่อนไขในจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาให้สอดคล้องและรองรับสิทธิพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญ โดยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้เพื่อต่อสู้คดีให้ครอบคลุมในทุกกรณี ได้แก่ มาตรา 134/1 มาตรา 165/1 และมาตรา 173 ดังนี้

1) บทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาในชั้นก่อนเริ่มถามคำให้การของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 134/1 วรรคหนึ่งและวรรคสอง ซึ่งมีการกำหนดเงื่อนไขในการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่ผู้ต้องหาเฉพาะกรณีที่คดีนั้นมีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในกรณีที่คดีนั้นผู้ต้องหามีอายุไม่เกิน 18 ปี โดยถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายความก็ให้รัฐจัดหาทนายความให้ และกรณีที่คดีนั้นมีอัตราโทษจำคุก ถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายความและผู้ต้องหาต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ โดยควรแก้เป็น

มาตรา 134/1 ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนสอบถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่ตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ไม่มีทนายความหรือไม่สามารถจัดหาทนายความเองได้ ได้รับความคุ้มครองตามสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยได้รับทราบถึงสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้

2) บทบัญญัติเกี่ยวกับการตั้งทนายความให้จำเลยในขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165/1 ซึ่งมีการกำหนดเงื่อนไขในการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่จำเลยเฉพาะกรณีที่คดีนั้นมีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในกรณีที่คดีนั้นจำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี โดยถ้าจำเลยไม่มีทนายความก็ให้รัฐจัดหาทนายความให้ และกรณีที่คดีนั้นมีอัตราโทษจำคุก ถ้าจำเลยไม่มีทนายความและจำเลยต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ โดยควรแก้เป็น

มาตรา 165/1 ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด ให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาที่ไม่มีทนายความหรือไม่สามารถจัดหาทนายความเองได้ ได้รับความคุ้มครองตามสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยได้รับทราบถึงสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้

3) บทบัญญัติเกี่ยวกับการตั้งทนายความให้จำเลยในขั้นตอนการพิจารณาของศาลตามมาตรา 173 วรรคหนึ่งและวรรคสอง ซึ่งมีการกำหนดเงื่อนไขในการจัดหาทนายความโดยรัฐให้แก่จำเลยเฉพาะกรณีที่คดีนั้นมีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในกรณีที่คดีนั้นจำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี โดยถ้าจำเลยไม่มีทนายความก็ให้รัฐจัดหาทนายความให้ และกรณีที่คดีนั้นมีอัตรา

โทษจำคุก ถ้าจำเลยไม่มีทนายความและจำเลยต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้ โดยควรแก้เป็น

มาตรา 173 ก่อนเริ่มพิจารณาคดีให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาที่ไม่มีทนายความหรือไม่สามารถจัดหาทนายความเองได้ ได้รับความคุ้มครองตามสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม โดยได้รับทราบถึงสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการจัดหาทนายความให้

ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าการปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญให้สอดคล้องกับทฤษฎีและหลักการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สอดคล้องและรองรับสิทธิพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และจะเป็นการสร้างความเท่าเทียมให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและสร้างความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยให้เป็นไปหลักสากลตาม

เอกสารอ้างอิง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (2540). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก หน้า 61 (11 ตุลาคม 2540).

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 (2550). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก หน้า 11 (24 สิงหาคม 2550).

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 15-16 (6 เมษายน 2560).

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 34 พ.ศ. 2562 (2562). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่ 34 ก. หน้า 18-20 (20 มีนาคม 2562).

สุพรรณิการ์ กิตติวรากูล. (2555). ผลกระทบของแนวคิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการจับ การค้นของตำรวจ เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน. ในวิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พิเชฐ คูหาทอง. (2555). สิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาและจำเลยเมื่อถูกดำเนินคดีอาญา. ใน รายงานวิชาการส่วนบุคคล วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.

ศราวุธ ไชยภักดี. (2562). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับบทบาทของทนายความในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นพนักงานสอบสวน. นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ใหม่ สาธุเสน. (2560). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิการมีทนายความของผู้ถูกจับในชั้นการจับกุม. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

วิภาวดี จันทวงศ์. (2568). การพัฒนาระบบทนายขอแรง : กรณีศึกษาศาลจังหวัดร้อยเอ็ด. ในรายงานทางวิชาการ วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม.

ปรีดิ์ชนก จุลเหลา. (2557). การจัดหาทนายความที่มีคุณภาพโดยรัฐในคดีอาญา. ในวิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.